

УДК 35.072.3:342.25(477)

[https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-10\(15\)-1012-1023](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-10(15)-1012-1023)

Малиш Наталія Андріївна доктор наук з державного управління, професор, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Києво-Могилянська школа врядування імені Андрія Мелешевича, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0001-6803-7860>

Москаленко Світлана Олексіївна кандидат наук з державного управління, доцент, начальник управління планування і організації освітньої та науково-методичної діяльності, Вища школа публічного управління, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0002-5017-0230>

Бібік Дмитро Вікторович кандидат технічних наук, старший викладач Києво-Могилянської школи врядування імені Андрія Мелешевича, Національний університет «Києво-Могилянська академія», м. Київ, <https://orcid.org/0000-0002-3896-699X>

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Анотація. Розглянуто проблеми та досліджено виклики розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану та подолання наслідків збройної агресії російської федерації. Зазначено, що повномасштабне вторгнення рф завдало значних матеріальних збитків громадам, зумовило зниження доходів бюджетів, поглиблення соціально-економічних викликів, руйнування інфраструктури, знищення виробничих потужностей й закладів соціальної сфери, демографічній зміні населення через вимушене переміщення та незворотні втрати. Наголошено, що ці виклики потребують перерозподілу фінансових ресурсів, використання інноваційно-інвестиційних інструментів.

Проаналізовано досвід місцевих громад, які реалізують найкращі європейські принципи належного врядування в умовах воєнного стану та подолання наслідків збройної агресії російської федерації. Наголошено, що основним планувальним документом для реалізації секторальних стратегій розвитку, координації державної політики у різних сферах є Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 рр., яка визначає генеральний вектор сталого розвитку регіонів та розроблена відповідно до Цілей сталого розвитку України до 2030 року.

Виявлено, що в законодавчих документах, в яких прописані механізми політики відновлення регіонів і територій, передбачене комплексне удоскона-

лення державної регіональної політики з урахуванням викликів, які постали перед громадами та регіонами у зв'язку з військовою агресією російської федерації. Для відбудови та розвитку регіонів та громад встановлено трирівневу, ефективну систему стратегічного планування: державна стратегія – регіональні стратегії – стратегії громад. Для кожної громади важливим є використання довгострокових елементів планування як то: візія та стратегія розвитку й бренд як інструмент громадянської активності мешканців громади та залучення інвесторів.

Акцентовано, що важливим питанням в умовах збройної агресії проти України є захист прав людини, забезпечення підтримки та реінтеграції постраждалих, гармонізація національного законодавства з міжнародним для відповідальності за колабораціонізм, реалізація ефективних механізмів обліку та компенсації за знищене або пошкоджене майно.

Обґрунтовано, що важливою складовою для розвитку територіальних громад є підтримка міжнародних організацій, спрямована на економічне відновлення та розвиток інфраструктури; місцеве самоврядування та реформу з децентралізації влади; громадську безпеку та соціальну згуртованість.

Ключові слова: розвиток, громада, збройна агресія, місцеве самоврядування, воєнний стан, захист прав людини, стратегічне планування, реінтеграція.

Malysh Nataliia Doctoral Degree in Public Administration, professor, Head of Andriy Meleshevych Kyiv-Mohyla School of Governance, National University of Kyiv-Mohyla Academy, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0001-6803-7860>

Moskalenko Svitlana PhD in Public Administration, Associate Professor, Head of Department of Planning and Organization of Educational and Scientific-Methodological Activities, High School of Public Governance, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0002-5017-0230>

Bibik Dmytro PhD in Engineering Sciences, Senior lecturer at the Andriy Meleshevych Kyiv-Mohyla School of Governance, National University of Kyiv-Mohyla Academy, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0002-3896-699X>

LEGAL MECHANISM FOR THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN THE CONDITIONS OF OVERCOMING THE CONSEQUENCES OF ARMED AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION

Abstract. The problems and challenges of the development of territorial communities under martial law and overcoming the consequences of the armed aggression of the Russian Federation are considered and investigated. It is noted that

the full-scale invasion of the Russian Federation caused significant material damage to communities, led to a decrease in budget revenues, deepening socio-economic challenges, destruction of infrastructure, destruction of production facilities and social institutions, demographic change of the population due to forced displacement and irreversible losses. It is emphasized that these challenges require the redistribution of financial resources, the use of innovative and investment instruments.

The experience of local communities that implement the best European principles of good governance under martial law and overcoming the consequences of the armed aggression of the Russian Federation is analyzed. It was emphasized that the main planning document for the implementation of sectoral development strategies and coordination of state policy in various areas is the State Strategy for Regional Development for 2021–2027, which defines the general vector of sustainable development of regions and is developed in accordance with the Sustainable Development Goals of Ukraine until 2030.

It was revealed that the legislative documents that prescribe the mechanisms of the policy of restoration of regions and territories provide for a comprehensive improvement of state regional policy, taking into account the challenges that communities and regions have faced in connection with the military aggression of the Russian Federation. For the reconstruction and development of regions and communities, a three-level, effective system of strategic planning has been established: state strategy - regional strategies - community strategies. For each community, it is important to use long-term planning elements such as: vision and development strategy and brand as a tool for civic activity of community residents and attracting investors.

It is emphasized that an important issue in the context of armed aggression against Ukraine is the protection of human rights, ensuring support and reintegration of victims, harmonization of national legislation with international legislation for liability for collaborationism, implementation of effective mechanisms for accounting and compensation for destroyed or damaged property.

It is substantiated that an important component for the development of territorial communities is the support of international organizations aimed at economic recovery and infrastructure development; local self-government and reform of decentralization of power; public safety and social cohesion.

Keywords: development, community, armed aggression, local self-government, martial law, human rights protection, strategic planning, reintegration.

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної війни, розв'язаної російською федерацією, українські громади зазнали значних втрат в економічній, інвестиційній, екологічній, соціальній та інших сферах. Тому питання відбудови та подолання наслідків збройної агресії стало викликом як для громад, так і для всієї країни. Адже йдеться про реалізацію соціальних,

культурних, інфраструктурних, екологічних проєктів, спрямованих на забезпечення якості освіти, медицини, надання соціальних послуг, підтримку вразливих груп населення; модернізацію транспортної, житлової інфраструктури; відбудову чи реконструкцію об'єктів культури та спорту; збереження і популяризацію культурної спадщини; підтримку творчих ініціатив; захист навколишнього середовища; впровадження «зелених» технологій; підвищення ефективності роботи органів місцевого самоврядування.

Повномасштабне вторгнення РФ завдало значних матеріальних збитків громадам, зумовило зниження доходів місцевих бюджетів. Чимало громад зазнало руйнування інфраструктури, нищення виробничих потужностей і закладів соціальної сфери, втрати людського потенціалу, скорочення робочих місць. Ці та інші виклики потребують перерозподілу фінансових ресурсів, використання інноваційно-інвестиційних інструментів, з-поміж яких – муніципальні запозичення і місцеві гарантії, грантові та кредитні ресурси міжнародних фінансових організацій, державно-приватне партнерство тощо. А це, безумовно, вимагає належного нормативно-правового забезпечення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Найбільш досліджуваними в українській науці є питання щодо аналізу законодавчої бази формування та реалізації державної політики, відновлення регіонів і територій, типізації територіальних громад, просторового розвитку України на шляху до євроінтеграції в умовах збройної агресії Росії.

Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки є основним планувальним документом для реалізації секторальних стратегій розвитку, координації державної політики у різних сферах, тощо [1]. Стратегія визначає генеральний вектор сталого розвитку регіонів та розроблена відповідно до Цілей сталого розвитку України до 2030 року.

У Стратегії запроваджено відносно нові підходи до державної регіональної політики: перехід до територіально спрямованої політики розвитку на основі стимулювання використання власного потенціалу територій та визначено типи територій, що потребують особливої уваги з боку держави та застосування спеціальних механізмів та інструментів стимулювання їх розвитку.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» передбачає комплексне удосконалення державної регіональної політики та враховує виклики, які постали перед громадами та регіонами у зв'язку з військовою агресією російської федерації [2]. Запроваджено План відновлення та розвитку регіонів – комплексний документ для відбудови та розвитку регіонів та громад. Встановлено трирівневу, ефективну та прозору систему стратегічного планування: державна стратегія – регіональні стратегії – стратегії громад. Закріплено за агенціями регіонального розвитку статус повноправних учасників формування та реалізації державної

регіональної політики. Для планування відновлення та стимулювання розвитку регіонів та територій, а також з метою запровадження органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування спеціальних механізмів та інструментів визначаються функціональні типи територій: території відновлення; регіональні полюси зростання; території з особливими умовами для розвитку; території сталого розвитку.

Ю. Палеха та інші зазначають, що розроблені підходи придатні для просторового аналізу територіальних громад та їхньої функціональності лише в умовах мирного часу, а наразі є потреба визначення різних типів територіальних громад через відмінності між їхніми просторовим, економічним, соціально-структурним вимірами [3].

Л. Руденко та інші науковці розглядають виклики і загрози просторового розвитку України на шляху до євроінтеграції [4]. Зокрема, вони наголошують, що значна частина територій громад внаслідок активних бойових дій змінила свою функціональність і є непридатними до господарського використання, адже тисячі гектарів земель є небезпечними – заміновані території, зруйновані міста та селища, забруднені хімічними сполуками поля, ліси, пасовища.

Відаючи належне внеску науковців у вивчення зазначеного питання, все ж слід зауважити, що є нагальна практична потреба в подальших дослідженнях даної проблематики.

Мета статті – визначити виклики, що постали в територіальних громадах в умовах воєнного стану та подолання наслідків збройної агресії російської федерації та окреслити ефективний правовий механізм реалізації політики розвитку громад.

Виклад основного матеріалу. Територіальна громада – це ключова одиниця управління на місцях. Розвиток громад спрямований на покращення якості життя мешканців певної території, збалансованого розвитку економіки, соціальної сфери, ринкової інфраструктури, освіти, культури, довкілля. Позиція Організації економічного співробітництва та розвитку у цьому питанні є цілком визначеною: «Мова йде про створення робочих місць та конкурентоспроможність, але не лише про це. Такі питання, як інклюзія, соціальна згуртованість та громадянська гордість, також є основою сучасного підходу до місцевого розвитку» [5].

Правовий механізм розвитку територіальних громад в Україні ґрунтується на Конституції України, законах України про місцеве самоврядування та інших актах, що визначають повноваження громад, правовий статус їхніх органів, матеріальну й фінансову основу (власність, бюджет) та форми їхньої діяльності (місцеві референдуми, збори). Основним завданням є забезпечення самостійного вирішення питань місцевого значення та формування спроможності громад.

Правовий механізм спрямований на трансформацію територіальних громад з об'єктів управління в повноправних суб'єктів, які самостійно та

ефективно вирішують місцеві питання, сприяючи сталому розвитку своїх територій.

Органи місцевого самоврядування в умовах війни продовжують працювати, співпрацюючи з військовим командуванням та військовими адміністраціями, погоджуючи повноваження для забезпечення життєдіяльності громад та реагування на надзвичайні ситуації.

Актуальною проблемою в умовах збройної агресії проти України залишається захист прав людини, а саме: забезпечення фінансової, соціальної і психологічної підтримки та реінтеграції постраждалих, гармонізація національного законодавства з міжнародним для відповідальності за колабораціонізм, реалізація ефективних механізмів обліку та компенсації за знищене або пошкоджене майно.

Коаліція організацій, які опікуються питаннями захисту прав постраждалих внаслідок збройної агресії проти України у складі: Центр прав людини ZMINA, ГО «Донбас SOS», ГО «КримSOS», БФ «Право на захист», БФ «Схід SOS», ГО «Громадський холдинг “Група впливу”», БФ «Stabilization Support Services», Кримська правозахисна Група, висловила консолідовану позицію стосовно пріоритетних кроків держави щодо захисту прав людини у 2025 році [6]. Окрім трьох зазначених вище, додамо такі важливі як: забезпечення захисту громадян України, які проживають на ТОТ України, від ризику втрати громадянства; забезпечення реалізації прав і захист інтересів осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України; підтримка дітей і молоді з ТОТ України, зокрема через створення умов для здобуття освіти; забезпечення створення місць для розміщення евакуйованих представників маломобільних груп населення (зокрема, осіб з інвалідністю та людей старшого віку).

У цілому Коаліція організацій, які опікуються питаннями захисту прав постраждалих внаслідок збройної агресії проти України пропонує ухвалення комплексних змін до законодавства щодо забезпечення прав ВПО та запровадження цілісної системи підтримки постраждалих внаслідок збройної агресії проти України.

Місцевий розвиток відбувається у таких взаємопов'язаних напрямках, як економічний, соціальний, правовий, екологічний, культурний тощо. Економічний розвиток це – підтримка місцевого бізнесу та залучення нових інвестицій, розвиток малого та середнього підприємництва, створення робочих місць, підвищення конкурентоспроможності громади на ринку послуг і виробництва.

Розвиток цифрових технологій в Україні сприяє розвитку територіальних громад, зокрема, сприяє залученню громадян до прийняття важливих рішень через електронні платформи для голосування, петицій та звернень до органів влади. Впровадження цифрових систем у сфері охорони здоров'я, таких як, електронні медичні картки, робить доступнішими медичні послуги,

покращує обмін даними між медичними закладами та зберігає інформацію про пацієнтів.

Для отримання багатьох соціальних послуг, в Україні створено прості та доступні цифрові сервіси [7]. Для отримання статусу внутрішньо переміщеної особи (ВПО) та подати заяву на виплату грошової допомоги на проживання, змінити адресу фактичного проживання можна у застосунку на порталі Дія [8]. Для осіб, які набули пенсійного віку, оформити пенсію за допомогою веб-порталу електронних послуг Пенсійного фонду України [9].

В Україні діє система підтримки молоді з окупованих територій для здобуття освіти, яка включає: можливість безоплатного навчання в закладах вищої освіти України із забезпеченням анонімності, допомогою в оформленні українських документів, проживання у гуртожитках і забезпечення стипендією.

У 2025 був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення реалізації права на набуття та збереження громадянства України» [10].

Запроваджений у лютому 2023 року Закон України щодо механізму компенсації за пошкодження та знищення об'єктів нерухомого майна внаслідок збройної агресії РФ проти України визначає правові та організаційні засади надання компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України [11], однак має недоліки, зокрема, щодо неможливості отримання компенсації власниками житла, знищеного чи пошкодженого до 24 лютого 2022 року, або розташованого на ТОТ України на цю дату.

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування» [12] 2024 року доповнено статтею щодо форм участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення: «місцевий референдум; загальні збори (конференція) жителів; місцева ініціатива; громадські слухання; участь жителів у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету; публічні консультації; консультативно-дорадчий орган при органах та/або посадових особах місцевого самоврядування; громадське оцінювання діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування; інші форми участі, що не суперечать закону. Участь територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення може здійснюватися безпосередньо та/або з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, якщо інше не передбачено законом» [12].

Для кожної громади важливим є сформулювати свою візію та стратегію розвитку, розробити свій бренд як інструмент громадянської активності мешканців громади та залучення інвесторів. Візія громади визначає напрям руху громади, є основою для прийняття майбутніх рішень і проєктів, наприклад, як візія відбудови міста Маріуполя. Над проєктом працювали чотири команди

архітекторів та урбаністів. MARIUPOL REBORN – проєкт з відродження Маріуполя, розроблений, щоб приступити до відбудови та повернення життя якомога швидше. Він спроектований за найкращими світовими практиками та новітніми технологіями. «Метою проєкту є перетворення Маріуполя з символу руйнівної війни на символ відродження України» [13]. Разом з візією розробляється Стратегія відродження українського Маріуполя [14].

Стратегія розвитку громади визначає конкретні цілі, пріоритети, завдання та заходи для досягнення візії. У стратегії прописуються: цілі; напрями розвитку; конкретні проєкти і заходи; джерела фінансування; часові рамки й відповідальні особи. Таким чином громада не просто повертається до довоєнного стану, а стає сильнішою і перспективнішою, якщо вона має візію та стратегію розвитку.

Як приклад – актуалізація Стратегії міста Славута (Хмельницька область), яка зумовлена необхідністю врахування наслідків війни та її впливу на територіальну громаду, підвищення безпеки та стійкості до зовнішніх чинників, євроінтеграційним поступом України. Актуалізація також зумовлена внесенням змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки та Стратегії розвитку Хмельницької області на 2021-2027 роки [15].

Ще одним прикладом є Стратегія розвитку Тростянецької міської об'єднаної територіальної громади (Сумська область) до 2030 року. Візія тут визначена таким чином: «Тростянець – місто, де хочеться жити: безпечне, сучасне, з якісними послугами, відкритою владою та активною громадою» [16].

Довгострокове планування дозволить ефективно залучати ресурс. Міжнародні донори, державні програми, інвестори охочіше вкладатимуть кошти у проєкти громад, які мають обґрунтовані стратегії розвитку.

Цікавими кейсами розробки бренду є результати проєкту міжнародної технічної допомоги ПРОМІС, що з квітня 2015 р. до грудня 2020 р. за участі Федерації канадських муніципалітетів реалізувався за трьома ключовими напрямками: запровадження моделі «відкритого врядування», розвиток малого і середнього підприємництва та поліпшення співпраці між різними рівнями влади. У ході роботи над відповідними стратегіями виникли бренди та слогани: «Вінниця – місто ідей», «Мелітополь – саме тут...», «Яремчанщина – у горах, як удома», «Івано-Франківськ – місто для життя», «Кривий Ріг – місто довжиною в життя» [17].

Важливою допомогою для розвитку територіальних громад є участь міжнародних організацій. Наприклад, Програма розвитку ООН складається з трьох компонентів: економічне відновлення та розвиток інфраструктури; місцеве самоврядування та реформа з децентралізації влади; громадська безпека та соціальна згуртованість. Програма підтримує розвиток місцевого та впровадження реформи з децентралізації влади на сході України, підвищуючи обізнаність органів місцевого самоврядування в питаннях фіскальної децентралізації, запроваджуючи процеси чутливого планування та бюджетування із

залученням громадськості, покращення державних послуг та впровадження антикорупційних практик.

Заходи Програми розвитку ООН у межах Компоненту III Програми ООН із відновлення та розбудови миру спрямовані на «зміцнення громадської безпеки, соціальної згуртованості, довіри до державних інституцій і примирення шляхом сприяння громадським ініціативам та партнерству між громадами та надавачами послуг із безпеки та правосуддя в Україні... Із моменту створення Програми ООН із відновлення та розбудови миру місцеві громади, організації громадянського суспільства, волонтерські групи та активісти реалізували понад 600 проєктів для посилення громадської безпеки, соціальної згуртованості, верховенства права та гендерної рівності» [18].

Діяльність Компоненту III зосереджується на п'яти стратегічних напрямках: підтримка рятувальних операцій і заходів із оперативного реагування в прифронтових громадах; відновлення критичної інфраструктури; підтримка надавачів послуг; підтримка внутрішньо переміщених осіб, ветеранів і ветеранок й їхніх родин; заохочення до активнішої громадянської участі та посилення взаємодії між різними соціальними групами [18].

Висновки. Формування та реалізація політики відновлення регіонів і територій потребує комплексного підходу з урахуванням викликів, які постали у зв'язку зі збройною агресією російської федерації.

Правовий механізм розвитку територіальних громад в умовах подолання наслідків збройної агресії російської федерації забезпечується через співпрацю органів місцевого самоврядування та військових адміністрацій, адаптацію законодавства для підтримки функціонування місцевого самоврядування, створення платформ для пошуку партнерів та залучення міжнародної допомоги, а також посилення ролі громад у плануванні власного розвитку.

Незважаючи на війну, триває законотворча робота, спрямована на вдосконалення механізмів місцевої демократії, покращення відкритості та прозорості діяльності органів місцевого самоврядування. Зміни в законодавстві, зокрема ті, що стосуються прав людини, забезпечення підтримки та реінтеграції постраждалих, гармонізація національного законодавства з міжнародним для відповідальності за колабораціонізм, реалізації ефективних механізмів обліку та компенсації за знищене або пошкоджене майно, цифровізації низки державних послуг тощо наближають законодавство України до *acquis* ЄС відповідно до Угоди про асоціацію. Для відбудови та розвитку регіонів та громад встановлено трирівневу, ефективну систему стратегічного планування.

Досвід громад демонструє поступове впровадження європейських принципів належного врядування. Основні положення Європейської хартії місцевого самоврядування в Україні ефективно реалізуються, попри виклики, що є на місцях. Воєнний стан вплинув на систему місцевого самоврядування України, обмежив її автономність у частині територій, водночас

спостерігається збільшення відповідальності органів влади за безпеку, допомогу населенню, релокацію підприємств до центральних та західних регіонів України, вирішення соціальних, психологічних проблем для внутрішньо переміщених осіб.

Перспективним напрямом подальших досліджень даної проблематики вважаємо участь громадськості у прийнятті рішень щодо розвитку громад в умовах подолання наслідків збройної агресії російської федерації.

Література:

1. Постанова КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» від 5 серпня 2020 р. № 695. Редакція від 13.03.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text>
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій», 2389-IX, від 09.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>
3. Палеха Ю.М., Мальчикова Д.С., Антоненко Н.В., Пилипенко І.О. Підходи до типізації територіальних громад в умовах збройної агресії росії проти України. Укр. геогр. журн. 2023. № 4. С. 36-43. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2023.04.036>
4. Руденко Л.Г., Лісовський С.А., Маруняк Є.О. Виклики і загрози просторового розвитку України на шляху до євроінтеграції. Укр. геогр. журн. 2016, 1, 41–46. URL: <https://ukrgeojournal.org.ua/uk/node/508>
5. Local Development. OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). URL: <https://www.oecd.org/en/topics/local-development.html>
6. 13 пріоритетних кроків у сфері захисту прав людини в умовах збройної агресії проти України у 2025 році. Рекомендації щодо забезпечення державної політики щодо постраждалих унаслідок війни. URL: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/01/13_steps_ua_web-2.pdf
7. Е-сервіси. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/main/Eservices.html>
8. Портал «Дія». URL: <https://diia.gov.ua/services/zvernennya-na-priznachennya-zhitlovih-subsidij-v-elektronnij-formi>
9. Веб портал електронних послуг Пенсійного фонду України. URL: <https://portal.pfu.gov.ua>
10. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення реалізації права на набуття та збереження громадянства України» (№ 11469 від 18.06.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4502-20#Text>
11. Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією РФ проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією РФ проти України (ВБР, 2023, № 60, ст.191). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>
12. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування» від 09.05.2024, набрання чинності, відбулась 08.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3703-20#Text>
13. План відродження міста Маріуполя MARIUPOL REBORN. URL: <https://remariupol.com>
14. Візію відбудови Маріуполя представили на Венеціанській бієнале 12.05.2025. URL: <https://remariupol.com/news/viziyu-vidbudovy-mariupolya-predstavyly-na-venetsianskiy-biyenalye>

15. Оновлення Стратегії міста Славута. Офіційний сайт міста Славута. 6.02.2025. URL: https://slavuta-mvk.gov.ua/archives/category/strategy_update
16. Стратегія розвитку Тростянецької міської об'єднаної територіальної громади до 2030 року. 21.08.2019. URL: <https://invest.trostanets-miskrada.gov.ua/documents/strategiya-rozvytku-trostaneczkoji-miskoji-obyednanoyi-terytorialnoyi-gromady-do-2030-roku/>. С. 6, 16-17
17. Проект ПРОМІС (Партнерство для розвитку міст). URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/486/Regional_BrandingMarketing_2019.pdf
18. Громадська безпека та соціальна згуртованість ПРООН в Україні. Заходи Програми розвитку ООН у межах Компоненту III. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/polipshennya-hromadskoyi-bezpeky-ta-sotsialnoyi-zhurtovanosti>

References:

1. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny «Pro zatverdzhennya Derzhavnoyi stratehiyi rehional'noho rozvytku na 2021-2027 roky». 5.10.2020. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the State Strategy for Regional Development for 2021-2027"]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text>
2. Zakon Ukrayiny «Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo zasad derzhavnoyi rehional'noyi polityky ta polityky vidrodzhennya rehioniv i terytoriy», 2389-IX vid 09.07.2022. [Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Principles of State Regional Policy and the Policy of Regeneration of Regions and Territories"]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>
3. Palekha YU.M., Mal'chikova D.S., Antonenko N.V., Pylypenko I.O. Pidkhody do typizatsiyi terytorial'nykh hromad v umovakh zbroynoyi ahresiyi Rosiyi proty Ukrayiny. Ukrayins'kyy heohrafichnyy zhurnal. 2023. № 4. S. 36-43. [Palekha Yu.M., Malchikova D.S., Antonenko N.V., Pylypenko I.O. Approaches to the typification of territorial communities in the conditions of Russia's armed aggression against Ukraine. Ukrainian Geogr. Journal]. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2023.04.036>
4. Rudenko L.G., Lisovsky S.A., Marunyak E.O. Challenges and threats to the spatial development of Ukraine on the path to European integration. Ukrainian Geographical Journal. 2016, 1, 41–46. [Rudenko L.H., Lisovs'kyy S.A., Marunyak E.O. Vyklyky ta zahrozy prostorovomu rozvytku Ukrayiny na shlyakhu do yevropeys'koyi intehratsiyi. Ukrayins'kyy heohrafichnyy zhurnal. 2016, 1, 41–46. URL: <https://ukrgeojournal.org.ua/uk/node/508>
5. Mistsevyi rozvytok. OESR (Orhanizatsiya ekonomichnoho spivrobotnytstva ta rozvytku). [Local development. OECD (Organization for Economic Co-operation and Development)]. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/local-development.html>
6. 13 prioritytnykh krokiv u sferi zakhystu prav lyudyny v konteksti zbroynoyi ahresiyi proty Ukrayiny u 2025 rotsi. Rekomendatsiyi shchodo zabezpechennya derzhavnoyi polityky shchodo zhertv viyny. [13 priority steps in the field of human rights protection in the context of armed aggression against Ukraine in 2025. Recommendations for ensuring state policy towards victims of war]. URL: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/01/13_steps_ua_web-2.pdf
7. Elektronni posluhy. Ministerstvo sotsial'noyi polityky Ukrayiny. [E-services. Ministry of Social Policy of Ukraine. URL: <https://www.msp.gov.ua/main/Eservices.html>]. URL: <https://www.msp.gov.ua/main/Eservices.html>
8. Portal «Diya». [Portal "Diya"]. URL: <https://diia.gov.ua/services/zvernennya-na-priznachennya-zhitlovih-subsidij-v-elektronnij-formi>
9. Veb-portal elektronnykh posluh Pensiynoho fondu Ukrayiny. [Web portal of electronic services of the Pension Fund of Ukraine]. URL: <https://portal.pfu.gov.ua>
10. Zakon Ukrayiny «Pro vnesennya zmin do deyakykh zakoniv Ukrayiny shchodo zabezpechennya realizatsiyi prava na narodzhennya ta zberezhenntya hromadyanstva Ukrayiny» (№ 11469 vid 18.06.2025). [Law of Ukraine "On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding Ensuring the Implementation of the Right to Birth and Preservation of Citizenship of Ukraine". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4502-20#Text>].

11. Закон Ukrainy «Pro vidshkoduvannya za poshkodzhennya ta znyshchennya pevnykh katehoriy ob'ektiv nerukhomoho mayna vnaslidok voyennykh diy, terorystychnykh aktiv ta dyversiy, sprychynenykh zbroynoyu ahresiyeyu Rosiys'koyi Federatsiyi proty Ukrainy, ta Derzhavnyy reyestr mayna, poshkodzhenoho ta znyshchenoho vnaslidok voyennykh diy, terorystychnykh aktiv ta dyversiy, sprychynenykh zbroynoyu ahresiyeyu Rosiys'koyi Federatsiyi proty Ukrainy» (Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), 2023, № 60, st. 191). [Law of Ukraine “On Compensation for Damage and Destruction of Certain Categories of Real Estate Objects as a Result of Hostilities, Terrorist Acts, and Sabotage Caused by Armed Aggression of the RF against Ukraine, and the State Register of Property Damaged and Destroyed as a Result of Hostilities, Terrorist Acts, and Sabotage Caused by Armed Aggression of the RF against Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>].

12. Закон Ukrainy «Pro vnesennya zmin do deyakykh zakoniv Ukrainy shchodo narodovladdya na rivni mistsevoho samovryaduvannya» vid 09.05.2024. [Law of Ukraine “On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding Democracy at the Level of Local Self-Government”]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3703-20#Text>

13. Plan vidrodzhennya mista Mariupol'. MARIUPOL' VIDRODZHUYET'SYA. [Mariupol City Revival Plan MARIUPOL REBORN]. URL: <https://remariupol.com>

14. Bachennya rekonstruktsiyi Mariupolya, predstavlene na Venetsiys'kiy biyenale 12.05.2025. [Mariupol Reconstruction Vision Presented at the Venice Biennale]. URL: <https://remariupol.com/news/viziyu-vidbudovy-mariupolya-predstavyly-na-venetsianskiy-biyenalye>

15. Onovlennya stratehiyi mista Slavuta. Ofitsiyyny veb-sayt mista Slavuta. 06.02.2025. [Slavuta City Strategy Update. Official website of Slavuta City]. URL: https://slavuta-mvk.gov.ua/archives/category/strategy_update

16. Stratehiya rozvytku Trostyans'koyi mis'koyi ob'yednanoyi terytorial'noyi hromady do 2030 roku. 21.08.2019. [Trostyansk Urban United Territorial Community Development Strategy until 2030. URL: <https://invest.trostanets-miskrada.gov.ua/documents/strategiya-rozvytku-trostaneczkoji-miskoyi-obyednanoyi-terytorialnoyi-gromady-do-2030-roku/>

17. Proekt mis'koho rozvytku (Partnerstvo dlya mis'koho rozvytku). [Pledging Urban Development Project (Partnership for Urban Development)]. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/486/Regional_BrandingMarketing_2019.pdf

18. Hromads'ka bezpeka ta sotsial'na z-hurtovanist' PROON v Ukraini. Diyal'nist' komponentu III PROON. [UNDP Public Safety and Social Cohesion in Ukraine. UNDP Component III Activities]. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/polipshennya-hromadskoyi-bezpeky-ta-sotsialnoyi-zhurtovanosti>